

Remigiusz Pośpiech

"Romantyczna fantazja organowa w twórczości kompozytorów śląskich", Bogusław Raba, Wrocław 2014 : [recenzja]

Liturgia Sacra. Liturgia - Musica - Ars 21/2(46), 496-499

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w poszczególnych źródłach (s. 515–666), omówiony już zestaw bibliografii (s. 667–712) oraz starannie sporządzony indeks osobowy (s. 713–732), dopełnia natomiast oddzielny (ponad 300 stron) tom zawierający przekazy źródłowe badanych pieśni. Zamieszczono w nim najpierw pełne teksty w oryginalnej pisowni, a następnie melodie poszczególnych pieśni, co znacząco podnosi naukową przydatność recenzowanej monografii, która stanowi zarazem cenną pomoc do dalszych badań hymnologicznych.

W zakończeniu prezentowanej edycji autor stwierdza m.in.: „(...) tego typu prace mogą przynieść zadowalające rezultaty wtedy, kiedy będą prowadzone w szeroko zakrojonym zakresie, przez wielu badaczy, według z góry ustalonego programu badawczego uwzględniającego wspólnie wypracowane metody badawcze. (...) Poszerzanie bazy źródłowej, jej dokumentacja i opracowania są ciągle aktualnymi zadaniami stojącymi przed badaczami polskiej pieśni. Zapewne tego typu prace przyczynią się do poszerzenia wiedzy o genezie i źródłach polskiej pieśni religijnej, o jej roli w kulcie, w kulturze narodu, w jednoczeniu społeczności, w którym funkcjonowały” (s. 514). Po uważnej lekturze publikacji ks. S. Garnczarskiego mogę bez żadnych zastrzeżeń stwierdzić, że przyniosła ona „zadowalające rezultaty” i życzyć zarazem jej autorowi, by nadal konsekwentnie i owocnie realizował aktualne zadania stojące przed badaczami polskiej pieśni, przyczyniając się do poszerzenia wiedzy o jej genezie i źródłach.

Remigiusz Pośpiech

BOGUSŁAW RABA, *Romantyczna fantazja organowa w twórczości kompozytorów śląskich* (Musicologica Wratislaviensia 9, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3568), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2014, ss. 210 + płyta CD, ISSN 0239-6661 (AUWr), ISSN 1895-572X (MW), ISBN 978-83-229-3413-5.

W Wydawnictwie Uniwersytetu Wrocławskiego, w serii *Musicologica Wratislaviensia* (nr 9), ukazała się interesująca i wartościowa pozycja podejmująca pionierską na gruncie literatury polskojęzycznej problematykę fantazji organowej w twórczości kompozytorów śląskich XIX i XX w. Jej autor — Bogusław Raba, pracownik naukowy Instytutu Muzykologii UWr — od szeregu lat zajmuje się zagadnieniami muzyki organowej zarówno od strony teoretycznej (muzykologicznej), jak i praktycznej (artystycznej). To oryginalne połączenie działalności badawczej z koncertową pozwala zaliczyć go do czołowych znawców tego ważnego dla tradycji kultury muzycznej Śląska nurtu twórczości muzycznej, reprezentowanej przez grono wybitnych kompozytorów, cieszących się nie tylko lokalnym autorytetem. Warto ponadto dodać, iż dzięki wspomnianemu wyżej połączeniu zainteresowań i talentów, B. Raba ubogaca dziedzictwo opisywanej tradycji własnymi kompozycjami i improwizacjami organowymi.

Powyższa, ogólna charakterystyka działalności B. Raby stanowi potwierdzenie przekonania, że autor ten jest jak najbardziej predysponowany do podjęcia w swoich

pracach syntetycznych ujęć zagadnień związanych z historią i analizą twórczości organowej oraz różnymi aspektami rozwoju problemów teoretycznych związanych z XIX- i XX-wiecznym repertuarem muzycznym. Jest to tym bardziej istotne, iż w tym właśnie zakresie zauważalny jest brak tego rodzaju opracowań, nie tylko w polskojęzycznej literaturze muzykologiczno-historycznej. Dlatego też podjęta problematyka, dotycząca rozwoju fantazji organowej w twórczości kompozytorów śląskich, analizowanej w kontekście tzw. „śląskiej szkoły organowej”, znakomicie uzupełnia lukę w szczegółowej znajomości obrazu kultury muzycznej rozwijanej na terenach Śląska w epoce romantycznej i współczesnej. Podjęta problematyka wpisuje się z jednej strony w nurt dotychczasowych badań autora, z drugiej natomiast istotnie poszerza tę opcję badawczą o zagadnienia związane z szeroko rozumianą kulturą muzyczną Śląska, regionu bardziej kojarzonego dotąd z budownictwem organowym niż twórczością przeznaczoną na ten instrument. Potrzeba badań w tym zakresie nie podlega dyskusji, dlatego też podjęcie przez B. Rabę tej istotnej tematyki zasługuje na podkreślenie, tym bardziej, że recenzowana praca stanowi pierwszą na gruncie polskim próbę syntezy tego zagadnienia. Można zatem stwierdzić, że omawiane opracowanie znacząco poszerza znajomość zarówno ogólnego rozwoju kultury muzycznej Śląska, jak i — a nawet przede wszystkim — szczegółowych problemów związanych z repertuarem organowym, ograniczonym szczególnie do gatunku fantazji organowej.

Jak czytamy we wprowadzeniu do pracy: „Niniejsza rozprawa jest zwieńczeniem pierwszego etapu badań autora nad muzyką organową na Śląsku w dobie romantyzmu. Gatunek fantazji organowej jest, zwłaszcza w postaci fantazji chorałowej, swoistą muzyczną summą uprawianych wówczas form twórczości organowej. (...) Fantazja organowa, jak żaden inny gatunek muzyki organowej w typie tzw. wielkich form muzycznych, cieszyła się szczególnym zainteresowaniem kompozytorów działających na Śląsku. Stwarza to dogodną perspektywę do prześledzenia przemian gatunkowych w twórczości poszczególnych kompozytorów oraz specyfiki śląskiej muzyki organowej w kontekście synchronicznym i diachronicznym” (s. 7–8). Dzięki temu recenzowana praca stanowi swoistą monografię charakterystycznego dla epoki romantyzmu gatunku muzyki organowej, która stanowi zarazem ważne i istotne wzbogacenie stanu wiedzy na temat życia i działalności kompozytorów śląskich tego okresu, poszerzonego o XX stulecie. Mamy ponadto do czynienia z pierwszym tak wszechstronnym opracowaniem dotyczącym problematyki związanej z tradycją „śląskiej szkoły organowej”.

Podstawową zaletą pracy jest jej przejrzysty układ oraz jasny i zrozumiały tok wywodu. Rozdział pierwszy, zatytułowany *Zagadnienia heurystyczne* (s. 11–39), zawiera ogólną charakterystykę muzyki organowej na Śląsku w epoce romantyzmu, przedstawioną w kontekście funkcjonującego w literaturze terminu „śląska szkoła organowa”. Następnie autor przedstawia rozwój fantazji organowej w aspekcie historycznym i systematycznym, ze szczególnym uwzględnieniem twórców

śląskich. Cennym dopełnieniem tego rozdziału jest zaprezentowany stan badań i literatura przedmiotu, które stanowią będą niewątpliwie istotną pomoc w dalszych badaniach w zakresie podjętej w pracy tematyki.

Kolejny rozdział (*Fantazja organowa w twórczości kompozytorów śląskich epoki romantyzmu — aspekt analityczny*, s. 40–113), najbardziej obszerny, to kompetentna od strony naukowej i wnikliwa, a zarazem krytyczna analiza fantazji najważniejszych kompozytorów śląskich tworzących w tym nurcie: Ernsta Köhlera (1799–1847), Adolpha Friedricha Hessego (1809–1863), Moritza Brosiga (1815–1887), Heinricha Reimanna (1850–1906), Fritza Lubricha jun. (1888–1971), Jana Gawlasa (1901–1965) oraz samego autora recenzowanej pracy — Bogusława Raby. W kontekście dalszych badań naukowych należy podkreślić wartościowe, szczegółowe i rzetelnie sporządzone biografie poszczególnych twórców.

Ostatnie dwa rozdziały pracy stanowią oryginalne i rzadko poruszane w pracach muzykologicznych zagadnienia interpretacyjne (rozdz. III: *Problematyka interpretacyjna*, s. 114–161) oraz stylistyczne i estetyczne (rozdz. IV: *Zagadnienia stylistyczne i estetyczne*, s. 162–178). Szczególną wartością tych rozważań jest fakt, że są one wynikiem osobistych doświadczeń B. Raby, który jest zarazem wykonawcą tych dzieł, zarejestrowanych na dołączonej do pracy płycie CD. Dzięki temu recenzowana pozycja zyskuje charakter interdyscyplinarny, w której autor wykazuje się nie tylko wszechstronną wiedzą muzykologiczną i historyczną, ale ukazuje także swoje wysokie predyspozycje w zakresie wirtuozerii organowej. Cennym dopełnieniem całości pracy jest wyczerpujący wykaz bibliografii oraz aneks, zawierający m.in. dyspozycje organów, na których zarejestrowane zostały analizowane utwory, indeks nazwisk oraz wspomnianą wyżej płytę CD. Na wyróżnienia zasługuje również staranna strona graficzna pracy, z licznymi przykładami nutowymi ubogacającymi tok muzykologicznych analiz, a także jej profesjonalna i estetyczna redakcja. Na dołączonej płycie CD nagrane zostały następujące utwory: E. Köhler, *Fantazja na temat „Alleluja” z „Mesjasza” G.F. Händla*; M. Brosig, *Fantazja koncertowa f-moll op. 53 nr 1*; H. Reimann, *Fantazja i fuga na temat „Wie schön leucht’ uns der Morgenstern” op. 25*; F. Lubrich d.J., *Fantazja i fuga d-moll op. 54*; J. Gawlas, *Fantazja i fuga na temat „Wśród nocnej ciszy” op. 12*; B. Raba, *Fantazja romantyczna na temat pieśni „Boże coś Polskę”* (improwizacja). Warto w tym miejscu dodać, iż nagrania te ukazały się pierwotnie na płycie zatytułowanej *Fantasia silesiana*, zrealizowanej na organach Berschdorfa (1915) w kościele pw. św. Wacława w Krzanowicach, wydanej w serii „Organy Śląska Opolskiego” jako vol. 8 (AMBIENTE Audio 2012, ACD-1057. LC 07811).

Po uważnej lekturze recenzowanej pracy B. Raby można z pełnym przekonaniem stwierdzić, że jest to wartościowa i potrzebna — ze względu na podjętą tematykę — synteza o charakterze interdyscyplinarnym, niezwykle rzetelna, świadcząca o wszechstronności i erudycji autora, o jego szerokim, a zarazem fachowym i doj-

rzałym warsztacie naukowym i — co godne szczególnego pokreślenia — artystycznym. Mając ponadto na uwadze fakt, że wiedza w zakresie muzyki organowej okresu romantyzmu — jak wyżej wspomniałem — ciągle jest dalece niewystarczająca (tym bardziej w odniesieniu do terenu Śląska), należy z uznaniem i radością przyjąć każde podejmowane badania, które przyczynią się do poszerzenia znajomości różnych elementów rozwoju ówczesnej kultury muzycznej oraz coraz lepszego poznania wykonywanego wtedy repertuaru.

Remigiusz Pośpiech

Ks. JAN SIEDLECKI, *Śpiewnik kościelny*, wyd. XLI, W. Kałamarz (red.), Kraków 2015, ss. 1422.

Długo, bo 14 lat oczekiwane, nowe XLI wydanie *Śpiewnika* ks. J. Siedleckiego, ukazało się w 2015 r. Jak czytamy w *Przedmowie do wydania XLI*, przygotowała je do druku całkiem nowa redakcja: ks. Wojciech Kałamarz (red. naczelny) i ks. Andrzej Ziółkowski, poszerzona o kolegium redakcyjno-konsultacyjne składające się z 12 osób.

Otrzymując do dyspozycji bardzo pokaźną, bo liczącą 1422 strony, pozycję, musimy zapytać, czy i na ile jest to wydanie rzeczywiście nowe, o czym zapewnia nas Redakcja na s. 9. Przyjrzyjmy się zatem najpierw układowi treści *Śpiewnika*.

Jak zaznaczono w *Przedmowie*, „mimo obecnych tendencji układania śpiewników zgodnie z porządkiem Mszy św., postanowiono pozostać przy układzie tradycyjnym, czyli zgodnym z przebiegiem roku liturgicznego” (s. 9). Niewątpliwie takie zapewnienie musiało jednak wziąć poprawkę na zmieniony w 1969 r. porządek roku kościelnego (np. usunięcie okresu Przedpościa), czy też wprowadzić konieczne podpodziały np. w okresie Adwentu i Wielkiego Postu. Tak więc wyodrębniono część I Adwentu (do 16 grudnia włącznie) i część II (od 17 do 24 grudnia). W okresie Bożego Narodzenia obok tradycyjnych kolęd osobno umieszczono pieśni do Świętej Rodziny, na zakończenie roku cywilnego, na uroczystość Objawienia Pańskiego i na święto Chrztu Pańskiego. Osobnym działem stało się święto Ofiarowania Pańskiego (2 lutego), które nie należy do okresu Bożego Narodzenia, choć zachowywana w niektórych kościołach dawna tradycja niekiedy nawiązuje do repertuaru kolędowego. W Wielkim Poście wyodrębniono Środę Popielcową, okres pokutny i okres pasyjny. Do śpiewów Wielkiego Tygodnia zaliczono repertuar Niedzieli Palmowej, Wielkiego Czwartku, Wielkiego Piątku, Wigilii Paschalnej oraz procesji rezurekcyjnej. Pieśni wielkanocne poszerzono o śpiewy do Miłosierdzia Bożego, po których umieszczono pieśni na Wniebowstąpienie Pańskie. Natomiast pieśni do Ducha Świętego stały się odrębnym działem, co budzi zastrzeżenia, gdyż uroczystość Zesłania Ducha Świętego należy jeszcze do okresu Wielkanocy, którego jest ukoronowaniem. Nowością jest wprowadzenie repertuaru pieśni do Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana, które to święto obchodzi się w Polsce